

IN MEMORIAM: Юрій ДАНИЛЮК (1958–2005)

Проблема «Хто є творцем історії?», «Яка роль конкретної особистості в історії?», «Навіщо ти живеш?» давно хвилюють багатьох філософів, істориків і пересічних людей. Відповіді на ці питання визначають подальшу долю кожної особистості.

Сама Людина — це не лише біологічний організм, який розвивається за певною усталеною програмою. Вона має свою власну історію, яку сама створює, за яку несе персональну відповідальність. Людина постійно видозмінює, формує оточуюче середовище. Очевидно, що прогрес суспільства залежить від того, наскільки намагання Людини видозмінити середовище співпадають із загальнолюдськими цінностями та перспективою розвитку.

Тому життєвий шлях не є лише траєкторією приватного життя окремої особистості. Він окреслює й творчий внесок кожної людини в історію суспільства. Деякі особистості віддзеркалюють цінності й ідеали певного покоління.

Віддзеркаленням покоління непростих і неоднозначних 1970–1990-х років став кандидат історичних наук, Заслужений працівник культури України, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України **Юрій Зіновійович Данилюк (1958–2005)**.

Народився Ю. З. Данилюк 17 липня 1958 року у Києві в родині службовців. Мати — Неоніла Георгіївна Тріюдіал — потомственний лікар, пройшла горнило Великої Вітчизняної війни, довгий час працювала на партійній роботі.

Юрій Зіновійович Данилюк

Однак організаційно-партійна робота заважала професійній реалізації. Численні прохання відповідального партійного працівника таки були задоволені. Н. Тріодіал направили заступником головного лікаря Київської обласної клінічної лікарні. Вольова, іноді навіть жорстка, цілеспрямована жінка майже два десятки років була одним із очільників лікарні, розбудовувала нові корпуси і відділення, формувала колектив. Організаційну роботу вона суміщала з прийомом хворих, вважалася одним із кращих діагностів лікарні. За багаторічну працю Н. Тріодіал присвоєно звання Заслуженого лікаря УРСР.

Але не державні відзнаки формують повагу колективу. Професіоналізм, мужність, гордість, чуйність хворих визначили ставлення колег до Н. Тріодіал. Будучи вже на пенсії, згодом прикутою до ліжка, Неоніла Георгіївна активно брала участь у роботі лікарні. Її часто відвідували колеги-лікарі, що додавало наснаги хворій жінці.

Батько Зіновій Зіновійович Данилюк — кандидат економічних наук — працював доцентом кафедри історії КПРС і політекономії Київського медичного інституту. Серед київської інтелігенції він був відомий як першокласний лектор. Грунтовні і, водночас, емоційні лекції Зіновія Зіновійовича перетворювали такі малоцікаві студентам та ідеологічно заангажовані предмети як історія КПРС та політекономія у захоплюючі історії з минулого СРСР та Радянської України. Його син, Юрій Данилюк, завжди згадував, що батько мав при собі блокнота. Працюючи з книгою чи пресою, він завжди записував вдалі вирази, словосполучення. Згодом він їх використовував у лекційній роботі. Цю рису Юрій Зіновійович підхопив у батька, його блокноти теж були повні всіляких виписок, окремих речень. Своім аспірантам він теж наголошував: «Бачите гарну фразу, не полінуйтеся, запишіть. Подумайте над її побудовою. Тоді легше буде писати власний текст».

У 1965–1975 роках Юрій Данилюк навчався у 130-ій київській школі з поглибленим вивченням англійської мови. Непосидюча натура, природні інтелектуальні та організаційні здібності активно використовувалися керівництвом школи. Учасник численних олімпіад з біології, історії, літератури, піонерський ватажок, комсомольський організатор — це знову про Юрія Зіновійовича.

Після закінчення школи перед юнаком була дилема — чому присвятити життя, і що має стати хобі. Медицина чи історія? Вибір був зроблений — медицина стала його хобі на все життя. Він не раз давав цілком раціональні медичні поради друзям, знайо-

мим, достатньо легко діагностував власний стан здоров'я. Хоча це не врятувало його від передчасної смерті.

1975 року на історичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка з'явився новий студент. Ерудованість, комунікабельність швидко висунула Юрія Данилюка у неформальні лідери студентської громади.

Активна фахова позиція проявилася майже одразу. Коли настав час обирати спеціалізацію, кон'юнктура вимагала звернути увагу на історію КППРС чи історію СРСР. Але студент Ю. Данилюк обрав історію України. Надто цікавими здавалися події української історії, особливо в переломні часи.

Студентським захопленням стала робота в літньому піонерському таборі. У 1975–1979 рр. він працював піонервожатим в таборі ім. Павлика Морозова. Позитивна енергетика, невгамовність, чуйність, уважність, доброта, здатність до веселоців прихилили дітей до молодого піонерського ватажка. Згодом із ностальгією він показував аспірантам дитячі листи, які довго надходили на київську адресу колишнього піонервожатого. Тому цілком заслуженою стала його перша нагорода «Почесний знак ЦК ВЛКСМ «За отличную работу с пионерами». Згодом за роботу з молодим поколінням його нагородили медаллю А. С. Макаренка. Користуючись статусом нагороди, деяким амбіційним аспірантам наголошував: «Майте на увазі, я нагороджений медаллю за виховання важких підлітків».

Іншою сторінкою студентського життя була робота позаштатним кореспондентом газети «Київська правда». Юнаку, який виріс у родині матеріально забезпечених київських службовців, прийшлося «пірнути» у радянську реальність, відчутти людський біль несправедливості, байдужості. Напевно, ця робота сформувала таку рису характеру — готовність допомогти у вирішенні соціальних питань друзів, колег, боротьби з чиновницькою безвідповідальністю стосовно долі людей.

Після успішного закінчення Київського університету у вересні 1980 року Ю. Данилюка було направлено в розпорядження Інституту історії Академії наук УРСР на посаду стажиста-дослідника відділу історико-краєзнавчих досліджень, очолюваного академіком АН УРСР П. Т. Троньком. Із 10 вересня 1980 року розпочався трудовий шлях майбутнього українського вченого Ю. З. Данилюка. У його трудовій книжці змінювалися лише посади. Місце роботи залишалося незмінним до останнього дня.

Новий стажист-дослідник одразу включився в роботу. В той час відділ готував каталог-довідник «Памятники истории и культуры Украинской УССР». Ю. Данилюк опрацював пам'ятки Херсонської області. Паралельно брав участь у підготовці Республіканської наукової конференції з історичного краєзнавства.

У відгуку про річну роботу стажиста-дослідника, датованому 2 вересня 1981 року, завідувач відділу історико-краєзнавчих досліджень академік АН УРСР П. Т. Тронько відзначив велику працездатність молодого науковця. Окрім уже згаданого каталогу-довідника за звітний рік Ю. Данилюк підготував 5 рефератів до республіканського реферативного збірника, повідомлення для журналу «Пам'ятки України», рецензію до «Українського історичного журналу», 4 газетні публікації, виступив на Республіканській науковій конференції з історичного краєзнавства та Міжреспубліканській конференції молодих учених. Загальний обсяг опублікованої продукції нараховував більше 2 друкованих аркушів. Результати дійсно вражаючі, особливо враховуючи обмежені можливості для друку наукових статей. Цілком закономірним стало переведення у липні 1982 року Ю. Данилюка на посаду молодшого наукового співробітника Інституту історії АН УРСР.

Завідувач відділу історико-краєзнавчих досліджень академік АН УРСР П. Т. Тронько спрямував здібного науковця у русло дослідження історичного краєзнавства. Це був важкий шлях наукового пошуку. Хоча 1983 року було створено Наукову координаційну раду з проблеми історичного краєзнавства АН УРСР, яка залучила представників міністерств і відомств, ряду науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів, громадських організацій, але ідеологічний контроль, небезпека звинувачень «у реставрації українського буржуазного націоналізму» постійно тримала у тонусі адептів краєзнавства. Для Ю. Данилюка визначальним було дослідження української історії, тієї батьківщини, де він народився і жив.

Любов до рідної землі, до «малої батьківщини» — одне з найсвятіших почуттів, які кожен із нас проносить крізь усе життя. Витоки патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, відчула красу рідної природи. Краєзнавство тому і користується такою популярністю серед громадськості, що відгукується на найтонші рухи людської душі. Далеко не всі науки здатні органічно поєднувати минуле і сучасне, відкривати нюанси у давно відомих фактах.

Краєзнавство спирається на фундаменти різних галузей знань — від археології до мистецтвознавства. Його об'єднавчий

потенціал безмежний. Сивочолі академіки поряд зі школярами займаються дослідженням рідного краю, виявляють забуті факти місцевої історії. Люди різних уподобань і політичних орієнтацій згуртовуються для вивчення історії рідного краю.

Історичне краєзнавство — це джерело поповнення археологічних та етнографічних колекцій, музейних та архівних експозицій, могутній важіль пам'яткоохоронної роботи, концентрації громадських зусиль навколо збереження культурної спадщини та довкілля.

Розуміючи прихований потенціал історичного краєзнавства для патріотичного виховання, формування громадянина, Ю. Данилюк присвятив себе дослідженню громадських форм історичного краєзнавства і з успіхом під керівництвом академіка АН УРСР П. Т. Тронька 1991 року захистив кандидатську дисертацію¹.

Це був певний підсумок не лише наукових досліджень. У Києві 27 березня 1990 року на I (Установчому) з'їзді було проголошено про відродження Всеукраїнської спілки краєзнавців, яка об'єднувала активних учасників краєзнавчого руху. Активну участь у підготовці з'їзду, вироблення установчих документів брав Ю. Данилюк. Тому цілком закономірно його було обрано до керівництва Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Із здобуттям Україною незалежності значно посилюється інтерес усіх верств суспільства до першовитоків і джерел своєї історії. До вивчення рідного краю, історії його міст і сіл потягнулися сотні, тисячі ентузіастів, котрі хочуть всебічно знати минуле України.

За роки державної незалежності України, особливо за останні п'ять, відбувся справжній ренесанс краєзнавчого руху та регіональних досліджень. Активізувалася робота науково-громадських, просвітніх організацій і товариств, що очолили краєзнавчий рух. Авангардну роль у ньому займає Всеукраїнська спілка краєзнавців, відроджена на новій основі. Свідченням цього є те, що в Україні за 12 років незалежності проведено близько 400 міжнародних, всеукраїнських, регіональних, обласних науково-краєзнавчих конференцій, симпозіумів, круглих столів, котрі, як правило, закінчувалися виданням книжок, брошур, наукових збірників. Вони сьогодні становлять величезну енциклопедію, літопис «малої історії», де на основі нових архівних документів розкривається

---

¹ Данилюк Ю.З. Развитие общественных форм исторического краеведения на Украине (конец 50-х – 80-е годы): Автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / Харьковский гос. ун-тет им. А. М. Горького. – Х., 1991. – 17 с.

регіональне минуле з позицій історичної правди й об'єктивності, заповнюється чимало «білих плям», відкриваються невідомі досі події і факти, повертаються із забуття прізвища реабілітованих діячів, які були викреслені з народної пам'яті. Регіональна та краєзнавча тематика практично присутня на всіх наукових форумах гуманітарного і навіть природничого профілю.

Той факт, що краєзнавство нині перебуває в авангарді національно-культурного відродження в суверенній Україні, є надійною опорою її державності — промовисто підтверджує та увага, з якою до його розвою ставляться суспільство і влада. Це яскраво засвідчує указ Президента України «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» від 23 січня 2001 року, який накреслив принципово нові шляхи подальшого розвитку. Згідно з вимогою указу, Кабінет Міністрів України 10 червня 2002 року ухвалив постанову «Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року».

Спільно з Інститутом історії України НАНУ й іншими зацікавленими інституціями було проведено три всеукраїнські наукові конференції: «Історичне краєзнавство і культура» (Харків, 1997), «Історичне краєзнавство на межі тисячоліть: досвід, проблеми, перспективи» (Дніпропетровськ, 1999), «Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень» (Донецьк, 2001).

До речі, підтримані широкою громадськістю рекомендації останньої конференції були практичним відгуком на розпорядження Президента України «Про забезпечення комплексного розвитку малих міст України» від 19 жовтня 2000 року, яким, зокрема, Кабінету Міністрів доручено «забезпечити підготовку за участю Національної академії наук України енциклопедичного видання «Історії міст і сіл України» у новій редакції».

Практичні питання з проведення цієї багатогранної роботи вирішував заступник голови Всеукраїнської спілки краєзнавців Юрій Зіновійович Данилюк. Особливо колеги з регіонів України намагалися потрапити на всеукраїнські конференції з історичного краєзнавства. Тут не лише проходили апробацію результати дослідження. У колі друзів народжувалися нові ідеї, наукові проекти, з'являлися нові дружні та наукові стосунки. Центром таких конференцій знову був Ю. Данилюк.

Історичне краєзнавство вивело Ю. Данилюка на новий пласт історичних досліджень. Наприкінці 1980-х років у відповідності з наказом директора Інституту історії АН УРСР наукові співробіт-

ники (Є. Скляренко, Ю. Данилюк, Т. Григор'єва, Т. Васильченко) на чолі з академіком АН УРСР П. Троньком виділилися в окрему проблемну групу з розробки питань теорії і практики історичного краєзнавства.

Попри нечисленність, група взялася за розробку нової тематики. Так, вивчення досвіду краєзнавства 20–30-х років ХХ століття дало несподівані результати. Фактично вперше розкрилася трагічна доля співробітників науково-дослідних установ, краєзнавчих організацій, які постраждали від необґрунтованих політичних репресій.

Ю. Данилюк запропонував видати колективну працю «Репресоване краєзнавство», в якій на документах колишніх радянських спецслужб висвітлювалася доля дослідників рідного краю². Як П. Тронько та Ю. Данилюк умовляли керівництво КДБ УРСР, які знаходили аргументи для отримання архівно-слідчих справ із таємних архівосховищ — відомо лише тільки їм.

Видана 1991 року загальним обсягом 54 друковані аркуші, ця книга викликала широкий резонанс як в Україні, так і за її межами. Опубліковані нариси про репресованих науковців, митців не лише доповнили сторінки їхніх біографій, а й поставили наукову проблему щодо дослідження формування та функціонування сталінської системи управління.

Наступним кроком у вивченні наслідків політичних репресій радянської доби була підготовка колективної монографії «Реабілітовані історією»³. Київські науковці спільно з викладачами Полтавського педагогічного інституту та співробітниками УКДБ по Полтавській області вперше в українській історіографії оприлюднили статистику політичних репресій в Україні другої половини 1930-х років, коли державний терор досяг апогею. Стаття «Масові незаконні репресії 20-х – початку 50-х років на Полтавщині» Г. Ковтуна, В. Войналовича, Ю. Данилюка⁴ стала чи не найбільш цитованою фахівцями з проблем історії України 1920–1930-х років.

² Репресоване краєзнавство (20–30-і рр.) / Ін-т історії України НАН України; Редкол.: П. Т. Тронько (гол.) та ін. – К.: Рідний край, 1991. – 506 с.

³ Реабілітовані історією / Ін-т історії України НАН України; Відп. ред. П. Т. Тронько. – К.; Полтава: Рідний край, 1992. – 402 с.

⁴ Масові незаконні репресії 20-х – початку 50-х років на Полтавщині / Г. К. Ковтун, В. А. Войналович, Ю. З. Данилюк // Реабілітовані історією / АН України. Ін-т історії України та ін.; Редкол.: П. Т. Тронько (відп. ред.) та ін. – К.; Полтава: Рідний край, 1992. – С. 5–49.

Після виходу у світ цих двох книг стала зрозумілою необхідність розгортання масштабних досліджень. У розмовах з друзями-полтавчанами кандидатами історичних наук О. Нестулею та В. Войналовичем Ю. Данилюк запропонував грандіозний науково-дослідний проект за прикладом «Історії міст і сіл Української РСР».

Ця ідея не була спонтанною. Вона виникла як результат планомірного аналізу архівно-слідчих справ, документів колишніх радянських спецслужб, партійних органів. Паралельно Ю. Данилюк аналізував політичну ситуацію, яка складалася як в СРСР, так і в незалежній Україні.

Сталінські репресії та голодомор 1930-х були чи не головним козирем у політичній боротьбі між націонал-демократами та прихильниками Комуністичної партії за симпатії виборців на початку 1990-х рр. Логічним завершенням боротьби стало прийняття Верховною Радою України 17 квітня 1991 р. Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». У преамбулі Закону наголошувалося, що частина осіб, постраждалих від необґрунтованих політичних репресій 1930-х – початку 1950-х рр. законодавчими та нормативними актами СРСР уже поновлена в правах. Але Верховна Рада розширила історичні межі дії політичних репресій — реабілітація мала охоплювати весь період після 1917 р. до моменту набрання чинності цього Закону.

Політична боротьба між націонал-демократами та прихильниками комуністичної ідеї у незалежній Україні сприяла розгортанню досліджень політичних репресій. Особливу зацікавленість виявила українська націонал-демократична політична еліта. Вони сподівалися, що широке оприлюднення фактів причетності членів Комуністичної партії до масових злочинів проти населення України (голодомор, політичні репресії тощо) спричинить масову обструкцію комуністичним лідерам. У такому випадку партійна номенклатура під керівництвом Л. Кравчука буде неспроможна протистояти громадській думці.

Ігнорувати громадську думку щодо політичних репресій радянської доби комуністичні лідери не змогли. Тим паче, «командно-адміністративні методи» та «сталінізм» були визнані та засуджені як М. Горбачовим, так і В. Щербицьким ще 1987 р.⁵ Одразу вищі

⁵ Див.: Реабилитация: Политические процессы 30–50-х годов. – М.: 1991. – С. 15.; Доповідь Генерального секретаря ЦК КПРС М. С. Горбачова на спільному урочистому засіданні ЦК КПРС, Верховної Ради СРСР

посадові особи, колишні та дійсні члени КПУ почали розповідати і засуджувати політичні злочини партії. Зокрема, Л. Кравчук в інтерв'ю з великим бажанням коментував і засуджував колективізацію, голодомор, політичні репресії тощо⁶.

У контексті процесу політичних домовленостей розпочалася Державна програма «Реабілітовані історією», ініційована Інститутом історії України НАН України, Службою безпеки України, Українським культурно-просвітницьким товариством «Меморіал» ім. В. Стуса. Лист-звернення до вищих органів влади незалежної України підписали Голова СБУ Євген Марчук, президент НАН України Борис Патон та академік НАН України Петро Тронько.

Президія Верховної Ради України 6 квітня 1992 року та Кабінет Міністрів України 11 вересня 1992 року своїми постановами підтримали ініціативу науковців та громадськості. Зокрема, в постанові Президії Верховної Ради України від 6 квітня 1992 р. зазначалося, що «...в умовах національного і культурного відродження України, розбудови її державності виняткового значення набувають питання глибокого і всебічного вивчення національної історії, особливо тих її сторінок, які протягом тривалого часу не виправдано замовчувалися».

Для організації роботи по підготовці згаданої серії книг було затверджено Головну редакційну колегію науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», створено обласні редколегії та науково-редакційні групи, які розпочали підготовку обласних томів. Головну редколегію очолив академік НАН України П. Тронько, його заступником став Ю. Данилюк.

Структура кожного обласного тому включає декілька книг. У першій книзі публікується вступна стаття-дослідження, в якій

і Верховної Ради РРФСР, присвяченому 70-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції, 2 листопада 1987 р. // Комуніст України. – 1987. – № 12; Доповідь члена Політбюро ЦК КПРС, першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького на урочистому засіданні ЦК КПУ і Верховної Ради УРСР, присвяченому 70-річчю Великої жовтневої соціалістичної революції, 5 листопада 1987 р. // Комуніст України. – 1987. – № 12.

⁶ Ответы Президента Украины на вопросы газеты «Московские новости». – 1993. – 4 апреля; «...Идти по центру, как сказал Солженицын, это самое трудное, но самое благородное дело» // Киевские ведомости. – 1993. – 20 мая.

особлива увага звертається на особливості функціонування радянського режиму на території області. Нариси про незаслужено забутих та репресованих державних діячів, діячів науки, культури, політиків, робітників, селян дають читачеві можливість уявити масштабність «соціальної чистки» радянського суспільства. Розділ «Мовою документів» дає уявлення про методи роботи радянських спецслужб. У книгах подаються також списки репресованих, підготовлені на основі архівно-слідчих справ. Кількість книг по кожній області залежить від кількості репресованих громадян.

Одночасно при Головній редколегії було створено відділ по розробці архівів ВУНК–ДПУ–НКВС–КДБ. Його очолив кандидат історичних наук Ю. Данилюк. Співробітники відділу співпрацюють із Галузевим державним архівом Служби безпеки України щодо виявлення архівних документів.

Постанова також передбачала фінансування окремого періодичного видання «З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ», головним редактором якого теж став Юрій Зіновійович. Однак держава жодної копійки так і не виділила. Виключно за спонсорські кошти вже надруковано 29 чисел наукового часопису «З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ», аналогів якому немає на теренах колишнього Радянського Союзу. Упродовж останнього десятиліття журнал є єдиним спеціалізованим виданням на пострадянському просторі, де публікуються наукові розробки з історії колишніх радянських спецслужб, дослідження щодо становлення та різних аспектів функціонування радянської тоталітарної системи.

Складнощі у реалізації Державної науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» були величезні. На жаль, економіко-політична криза середини 1990-х років практично загальмувала всю роботу. Частина новостворених обласних груп виживала на 40–60 гривень заробітної платні. Як наслідок — в обласних редакційних групах залишилися працювати лише ентузіасти — історики та краєзнавці.

Але видавнича робота Головної редколегії не припинилася. Власну позитивну енергетику і дар переконання Ю. Данилюка почали відчувати директори успішних підприємств, банківських установ тощо. Він переконував «нових українських багатіїв» у необхідності спонсорської допомоги для видання книг серії «Реабілітовані історією», закупівлі оргтехніки тощо. Як наслідок у скрут-

ні часи побачили світ видання «Операція “Френтік”», «Тернистим шляхом до храму», «Збережемо тую славу»⁷ тощо.

Але особливу радість заступнику Голови Головної редколегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» Ю. Данилюку доставляли чергові обласні томи, які все частіше почали надходити на затвердження редколегії. Він відчував, що його ідея набула конкретного втілення. Хоча він визнав, що в дечому помилився. Спочатку планувалося видати 25 томів на кшталт «Історії міст і сіл Української РСР». Однак, уже на 2007 рік видано та рекомендовано до друку 42 томи. Усього передбачається видати більше 100 томів. Ніхто 1992 року не міг передбачити масштаби політичних репресій сталінської доби.

Паралельно з організаційними клопатами Ю. Данилюк активно розробляв проблеми формування та функціонування тоталітарної системи в Україні. Опору в новітніх дослідженнях він відчував у аспірантах, своїх учнях. Першим учнем став молодий викладач з Полтавського педагогічного інституту О. Бажан. Його дисертаційна тема щодо дисидентського руху в Україні другої половини 1950–1980-х років викликала неоднозначні відгуки. Але перші статті, а згодом і дисертаційне дослідження засвідчили виваженість, велику аналітичну роботу дисертанта і його наукового керівника. Дисертацію О. Бажан захистив із великим успіхом.

У подальшому Ю. Данилюк і О. Бажан опублікували низку праць, присвячених діяльності дисидентського руху в УРСР. Використовуючи раніше недоступні документальні матеріали, в т.ч. радянських спецслужб, учені дослідили етапи формування, ідеологічні засади дисидентських організацій і груп, намагалися розкрити розмаїття думок, проблем, що були в дисидентському русі. Вони висвітлили політико-правову основу політичних репресій в другій

⁷ Операція «Френтік». З історії бойової співдружності військово-повітряних сил СРСР і США, цивільного населення України в роки Другої світової війни. Зб. документів і матеріалів / Упоряд. та автори комент.: О. Г. Бажан, Ю. З. Данилюк, Д. П. Кальний, Р. Ю. Подкур. – К.: Рідний край, 1998. – 484 с.; Тернистим шляхом до храму: Олесь Гончар в суспільно-політичному житті України 60–80-х рр. ХХ ст.: Зб. док. та матер. / Упоряд.: П. Т. Тронько, О. Г. Бажан, Ю. З. Данилюк; НАН України. Ін-т історії України. – К.: Рідний край, 1999. – 304 с.; Збережемо тую славу. Громадський рух за увічнення історії українського козацтва в другій половині 50-х – 80-х рр. ХХ ст.: Зб. док. та матер. / Упоряд.: О. Г. Бажан (кер.) та ін. – К.: Рідний край, 1997. – 474 с.

половині 50–80-х рр. XX ст., каральні заходи, що застосовували правоохоронні органи до інакомислячих, способи інтелектуальної протидії української інтелігенції жорсткому ідеологічному тиску партійно-державного апарату СРСР та УРСР⁸.

Учені переконливо довели, що дисидентський рух не обмежувався Західною Україною, а мав загальноукраїнський розмах. Незважаючи на свою неоднорідність, наявність серйозних розбіжностей в думках і поглядах, бачення перспектив подальшого розвитку нації до об'єднання, самоорганізації, прагнув розширити вплив на громадсько-політичне життя українського суспільства. Автори дослідили процес вироблення українським національним рухом легальних форм боротьби. Це — петиційні кампанії, створення громадських організацій на захист політв'язнів, Української Гельсінкської групи тощо.

Окремо предметом дослідження Ю. Данилюка та О. Бажана став єврейський та кримськотатарський національний рухи в 1940–1980-х рр.⁹ За твердженням вчених, ці національні рухи, подолавши власну замкненість і обмеженість, улилися в загальнодемократичний рух. Представники цих національних меншин спільно з українською інтелігенцією формували нові підходи в національній політиці демократичної України.

Кожен наступний аспірант Ю. Данилюка відкривав нову проблему, новий науковий проект. Р. Подкур досліджував документи радянських спецслужб як джерело до вивчення історії України 1920–1930-х років, В. Очеретянко вивчав обмеження інтелектуальної свободи як один із засобів формування і функціонування тоталітарної системи в Україні (20–30-ті рр. XX ст.), С. Білошицький розглядав формування монопартійної системи в Україні: передумови, форми і методи (1917 – перша половина 20-х рр. XX ст.), О. Бонь висвітлював подвижницьку діяльність академіка О. Новицького,

⁸ *Бажан О.Г., Данилюк Ю.З.* Український національний рух: основні тенденції та етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті роки). – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2000. – 232 с.; *Данилюк Ю.З., Бажан О.Г.* Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті роки XX ст.). – К.: Рідний край, 2000. – 616 с.; та ін.

⁹ Див.: *Данилюк Ю.З., Бажан О.Г.* Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті роки XX ст.). – К.: Рідний край, 2000. – С. 311–385; *Кримські татари, 1944–1994 рр.* Статті. Документи. Свідчення очевидців / Упоряд.: О. Г. Бажан, Ю. З. Данилюк; Відп. ред. Ю. З. Данилюк / НАН України. Ін-т історії України. – К.: Рідний край, 1995. – 363 с.

В. Дмитрук студіював реакцію населення України на події 1968 року в Чехословаччині, В. Бабюх аналізував створення та діяльність цензурного апарату в Україні у 1920–1930-х роках. У кожній із цих реалізованих тем частина душі й інтелекту Юрія Зіновійовича Данилюка.

Його найпотаємніші сподівання справдилися. За роки науково-педагогічної роботи навколо Ю. Данилюка сформувалася певна група людей, яка досліджувала різні аспекти політичних репресій радянської доби. Він зумів скоординувати ці дослідження і створити певну наукову школу. Результати її роботи — предмет роботи майбутніх дослідників-історіографів.

Держава високо цінувала внесок кандидата історичних наук, провідного наукового співробітника Інституту історії України НАН України Юрія Зіновійовича Данилюка у розвиток історичної науки. Його було нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня, присвоєно почесне звання Заслужений працівник культури України, неодноразово відзначено нагородами міністерств та відомств.

Здавалося, енергії, творчої наснаги, наукових ідей стане на цілі десятиліття. Однак доля розпорядилася інакше. 4 серпня 2005 року перестало битися серце Людини, Вченого, Вчителя.

Від редколегії